

Avtor Rdeče postelje, ščurkov in solz vdove Prešeren nedvomno sodi med slednje. Tako tematsko kot metodološko (res v pravem pomenu besede paradigmatško) je Štuhčeva knjiga na Slovenskem novum. Njen diskurz je okolju izjemno prijazen, zato je ne le želiti, temveč tudi pričakovati, da bo njen vpliv na dogajanja v našem zgodovinskem prostoru dolgotrajen in blagodejen.

Neodvečno znanstveno knjigo lahko napišejo ljudje, ki v določenem strokovnem krogu največ vedo o obravnavani tematiki. Nedvomno to v polni meri velja za Štuhčevo študijo o inventarjih kranjskega plemstva. Iz črk in papirja ter s črkami in na papirju je avtor uspel pričarati življenje. Ni težko s teksti postavljati spomenikov, toda vanje ujeti življenje – to je nekaj, čemur mirne duše lahko rečemo umetnost zgodovine. Skozi spis je čutiti tako jezikovni navdih kot suvereno poznavanje materije in obvladovanje sodobnih tokov v historiografiji. O njih se pri nas sicer veliko govori, se jih pa še premalo prakticira. Res je, da vsak način pripovedovanja zgodb zgodovine nekaj razjasni in vsak način dela nekam pripelje, toda tehtnega razloga za to, da bi pri nas stvari počeli bistveno drugače kakor v »velikem svetu«, preprosto ni. Že Luka Svetec je dejal: Znati se mora. Tabele, ki si jih itak nihče ne zapomni in so v prenekaterem zgodovinarskem delu same sebi namen (ustvarjajo vtis hude strokovnosti in eksaktnosti: pred govorico števil obnemi vsaka poezija!), v Štuhčevem spisu služijo zgolj večji nazornosti pripovedovanja (torej imajo določeno narativno vlogo), kar je vsaj na dolgi rok edino smiselno. Knjiga, ki je nihče ne prebere, ni knjiga, temveč samo med platnice uvezen potiskan papir. Knjiga mora postavljati vprašanja in nanje odgovarjati.

Nedvomno je temeljno vprašanje Štuhčeve študije: kaj je pravzaprav bila Kranjska v 17. in v začetku 18. stoletja – ali brezupna provinca ali pa vendarle kulturno-civilizacijsko relativno pobuden prostor? Slepo črevo ali srce in pljuča? Valvasor je seveda bil izjemen pojav (in glasbena akademija tudi), vse drugo pa je bilo precej blizu ravni povprečja habsburških dežel. Eden redkih ambicioznejših literatov v deželi Franc Wiz baron Wizenstein je svoje nemške priredbe italijanskih romanov moral »izvoziti« kar v Nürnberg in jih tamkaj lansirati v Gutenbergovo galaksijo.

Habsburška provinca na prelomu 17. stoletja v 18. ni ravno slovela kot nagelj v gumbnici modrosti Zahoda. Toda vse je odvisno od tega, s čim se kak pojav primerja. Za tako majhen prostor, kot je slovenski, lahko ogromno pomenijo dejstva, ki jih v prostranih imperijih s prostim očesom niti opaziti ni mogoče. S stališča zgodovine je Kranjska kljub svoji provincialnosti nekakšen center – in tu se ne da nič spremeniti. Zgodovinar je obsojen na optične prevare, ker je njegovo delo zgolj opazovalno, ne more pa biti eksperimentalno. V velikem svetu je prav zdaj mogoče opaziti velik prodor »primerjalne zgodovine« (prim. recimo zbornik *Geschichte und Vergleich, Frankfurt-New York 1996*; ur. Heinz-Gerhard Haupt in Jürgen Kocka), s čimer se še bolj poudarja relativnost vsakršnih vrednostnih sodb kakor doslej.

Pred leti smo si lahko samo želeli knjige, kakršna je Štuhčeva. Povsem naravno je, da danes pričakujemo še več. Na lovorikah ne bomo pustili spati nikomur – celo Marku Štuhcu ne.

Igor Grdina

Claudio Povolo, *Proces Guarnieri. Il processo Guarnieri*. Koper : Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 1996. 287 strani. (Knjižnica Annales)

Claudio Povolo, avtor knjige *Proces Guarnieri, Buje-Koper 1771*, ki je izšla v zbirki knjižnice *Annales*, se je v času poučevanja na Oddelku za zgodovino na tržaški univerzi bliže spoznal z Istro, z njeno kulturo in zgodovino. Pripadnost istrskega območja nekdanji Serenissimi ga je do take mere zamikala, da je del svojih študijskih zanimanj usmeril na ta del Terre ferme, ki je bila do nedavnega v italijanski historiografiji, ki se je posvečala zgodovini beneške republike, nemalokrat zapostavljena.

V zbirki »Kazenskih procesov« Sveta desetih, ki jo hrani beneški državni arhiv, je avtor izbrskal zajeten sodni dosje, sestavljen iz 122 dokumentov. Proces, ki se je leta 1771 začel v Bujah, nato pa se je po pooblastilu Sveta desetih nadaljeval v Kopru, je dobil ime po obtožencu Antoniu Guarnieriju, čevljarjevemu sinu iz Buj, ki so ga obtožili defloracije Marije Sain. Izguba Marijine deviškosti in njena zanositev se je po zavrnitvi Antonia Guarnierija, da bi se z njo poročil, sprevrgla v javni družinski spor, ki se je odvijal pred sodno oblastjo. Tožniki, starši Marije Sain se niso zatekli k pravici namreč samo zato, da bi bilo posilstvo kaznovano, bilo jim je predvsem od tega, da bi jim koprski podestat s pravično sodbo povrnil čast, ki so jo kot sorodniki razdevičenega dekleta izgubili. Od sodne oblasti so pričakovali, da bo zglodno kaznovala tako posiljevalca, ki je dekle oropal deviškosti, kot tudi njegove najbližje sorodnike, ker so ga nagovarjali k neizpolnitvi poročne obljube.

V ospredju te drobne, a vsekakor vzorčne zgodbe, je, kot se da že iz tega strnjenege povzetka razbrati, čast dekleta in njene družine. Toda avtorjeva namera ni poglobljanje v sam dogodek, odstiranje zakulisja družinskega in družbenega življenja v malem istrskem kraju. Njegova pozornost je usmerjena k razgrinjanju

širšega družbenega in institucionalnega okvira, v katerem se je spolno druženje sprevrglo v prekršek zoper javno moralo in postalo pomemben dogodek za življenje sorodniških skupnosti. Povolov raziskovalni in interpretativni podvig je torej drznejši. Droben dogodek v obskurni provinci je uporabil, da bi izpostavil in preučil paleto vprašanj, ki zadevajo tedanjo jurisdikcijo, delovanje sodne institucije in centralne politične oblasti ter vedenjske modele in vrednostne sisteme starorežimske družbe, znotraj katerih se gibljejo protagonisti dogodka – tožniki, posiljevalec, posiljeno dekle in nenazadnje predstavniki sodne oblasti. Odločil se je potemtakem za osvetlitev vprašanj in tematik, ki so v dogodku zapopadena, a ga hkrati presejajo.

Odvijanje votka, v katerega je ujet proces Guarnieri, vodi Povola najprej k preučevanju kazenskega procesa in proceduralnih postopkov, v katerih se reflektirajo struktura centralne oblasti, politične smernice državne organizacije in moč njenega normativnega sistema. Kljub temu, ali prav zato, ker se je kazenski proces dogodil v provinci, postane za pozornega in s širšim kontekstom seznanjenega zgodovinarja njegova večplastna govorica odlični vodnik pri opazovanju kompleksne dinamike odnosov med centrom in periferijo. Benetke so si kot politični center s pomočjo sodstva prizadevale okrečiti svojo nadoblast nad Terro fermo in ta načrt odvzemanja avtonomije podrejenim središčem tudi uspešno speljale. Toda v končni instanci, kot to dokazuje razvoj sodne prakse v 18. stoletju, so svojo nadoblast ohranile le za ceno popuščanja v korist periferiji.

Vdiranje centralne oblasti na Terro fermo avtor opazuje v sodnem dosjeju, zato je razumljivo, da so v ospredju njegovih opažanj predvsem kazenske prakse. Pod svojo lupo postavi institucijo tajnega preiskovalnega postopka Sveta desetih, s katerim politični center posega v lokalne spore in rednim, nižje rangiranim sodnim postopkom odvzema možnost samostojnega razreševanja lokalnih sporov. V preiskovalnem postopku Sveta desetih, ki je bil tajen in je imel, kot poudarja Povolo, represivno vlogo, sta bili vlogi javnega tožilca in sodnega senata ločeni, obtožencu pa ni bilo dano, da bi se pri svoji obrambi oprl na pomoč obrambnega advokata. V preiskovalnem postopku Sveta desetih je bil namreč odnos med sodnikom in obtožencem neposreden in šele po ošibitvi centralne oblasti v 18. stoletju je v navzkrižnem zaslišanju, ki ga je predvidevala procedura preiskovalnega postopka, začel nastopati obrambni advokat, ki je dobil končno vpogled v vse zbrano dokazno gradivo in nanj oprl svojo obrambo. S pojenjanjem politične moči centra se je tudi struktura izrednega preiskovalnega postopka Sveta desetih močno omajala in je redna procedura slavila svojo zmago.

Proces proti Antoniu Guarnieriju odslikava spremembe, ki jih je doživel preiskovalni postopek Sveta desetih, okorelost preiskovalne procedure, ki se je opirala na zasliševanje prič in ni predvidevala sodnikovega zbiranja dokazov. Koprski podestat je namreč v procesu Guarnieri svojo obtožnico po eni strani oprl na izjave prič, po drugi strani pa je v njej v celoti povzegal obtožbo, ki jo je družina Sain vložila proti posiljevalcu. Antonio Guarnieri je, kot piše v obtožnici, zagrešil »posilstvo poštene in sramežljive device na zahrbtn način, s varljivimi obljubami, lažnimi prisegami, s ponovljenimi spolnimi združitvami, nosečnostjo, s poskusom abortusa in zastrupitvijo, s škandalom, slabim zgledom, v najodurnejši obliki in s težkimi posledicami.« Vsi tisti, ki so spremljali obravnavo primera, so vedeli, da je do spolnih odnosov med dvema ljubimcema prišlo z njenim pristankom. V nasprotnem primeru bi Guarnierija čakala smrtna kazen, ki pa mu je obtožnica ni zagrozila. Za posilstvo s privoljenjem žrtve je zakonodajalec predvideval milejšo kazen: poroko s prizadeto ženo ali pa izplačilo stanu in ugledu dekleta primerno doto.

Čeprav so bile simbolne vrednosti zakonov, ki so urejali posilstva s privoljenjem, močno odvisne od dejanske moči družbenega sloja, je bila za izid postopka odločilnega pomena krepostnost oziroma sramežljivost žrtve. O njej pa je – zlasti med nižjimi sloji – zadnjo besedo imela javnost. Med višjimi sloji pa je bil praviloma že sam status porok ženske časti. Žalitev ženske sramežljivosti je bila pač nevarna za družbo, tako na njenem vrhu kot na njenem dnu, ker je onečaščevala moške člane rodbine, ki so bili varuhi svojih hčera, žena in mater, nenazadnje pa tudi varuhi družinskega ugleda.

Doktrina poroke, ki jo je cerkev uveljavljala od srednjega veka naprej, je poskušala zagotoviti ideološko enotnost različnih družbenih teles in je zahtevala spoštovanje univerzalnih vrednot, kakršna je bila deviškost. Slednjim se je s posvetnimi vrednotami zoperstavljal hierarhično urejena družba, ki je namesto univerzalnih simbolnih vrednot ščitila predvsem status in bogastvo. Povolno lepo pokaže, kako skuša posvetna oblast najprej na normativni, potem pa tudi na sodni ravni zamejiti kontroverzno polje časti: posilstvo s privoljenjem postane kaznivo le, ko je bilo storjeno s prevaro ali obljubo poroke. Ženska deviškost izgubi značaj svetosti, obveza dokazovanja storjenega pa se s posiljevalca prenese na žrtev, na s pristankom razdevičeno žensko.

Območje pridobivanja in ohranjanja časti je postajalo v 18. stoletju, ko je institucija poroke prešla v pristojnost države in je posvetna oblast prevzela njen nadzor – kar pomeni, da je bila cerkvi odvzeta vloga tradicionalnega posrednika med univerzalnimi vrednotami in statusnimi interesi družbenega telesa – vse bolj problematično za sodno oblast. Ta ni skrivala svojega nelagodja, ko je morala razsojati o bolj ali manj

domnevnih defloracijah in neizpoljenih poročnih obljubah – tudi zato, ker je v njih pogosto zaznala obliko družinske strategije krepiteve moči in socialnega vzpona.

Kljub novemu razmerju, ki ga Povoło v 18. stoletju zazna v razmerju med hierarhijo časti in hierarhijo ekonomskega vzpona, ostaja razlikovanje med navadnim posilstvom s pristankom ženske in obremenilnim posilstvom, izpeljanim s prevaro, nejasno. Mlada razdevičenka je še vedno veliko lažje dokazala neoporečnost svoje »čednosti« s pričevanji znancev in sosedov, kot pa je zapeljivec prepričal sodnika, da je dekleta razdevičil brez seplearije in predhodne obljube poroke. Podobno se je dogodilo tudi v primeru Marijine defloracije. Kljub posplošenim obtožbam se koprskemu podestatu ni zdelo potrebno raziskati zapeljevanje dekleta. Marijina defloracija je bila po njegovem mnenju lahko le posledica zvijače, saj je skupnost, v kateri je živela, potrdila njeno čednost. Antonievo kaznivo dejanje je bilo treba kaznovati na tak način, da bo skupnost pomirjena in da bo dekletu in družini povrnjeno dobro ime. 2. oktobra 1771 je bila izrečena sodba: Antonio je bil obsojen na izplačilo dote, ki ni ustrezala Marijinemu družbenemu statusu, bila je odločno večja od tiste, ki bi jo Marija prejela, če se ne ljubi dogodek ne bi pripetil.

Osvetlitev tematike, ki se radialno širi iz drobnega primera, Povoło podkrepí z argumentiranjem, ki zajema iz bogate študijske literature. Opombni aparat, ki dopolnjuje študijo, bralca seznanja z izsledki številnih antropoloških, zgodovinskih in pravnih študij in hkrati prispeva k umeščanju avtorjevih dognanj v kontekst širšega historiografskega diskurza. Povolova študija je nedvomno še en uspešen dokaz, kako opazovanje mikrokozmosa jasni sliko preteklosti in zmanjšuje sive cone, ki jih globalni pogled neogibno pušča za seboj, in nenazadnje tudi, kako raziskovanje preteklosti pripomore k boljši osvetlitvi ali pa k iskanju neobičajnih gledišč pri opazovanju procesov, ki se niso izčrpali s koncem starorežimske družbe.

Povolova študija je v pričujoči knjigi natisnjena v italijanskem izvirniku in v slovenskem prevodu, priobčen pa je tudi sodni dosje v originalni verziji.

Marta Verginella

Gertraud Marinelli-König, Die Südslaven in den Wiener Zeitschriften und Almanachen des Vormärz (1805–1848). Versuch einer kritischen Bestandsaufnahme der Beiträge über Bosnien, Bulgarien, Dalmatien, die Herzegowina, Istrien, Krain (Kärnten, Steiermark), Kroatien, das Küstenland, die Militärgrenze, Montenegro, Serbien und Slawonien. Wien : Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1994. XXXI + 596 strani + 7 zemljevidov.

O monumentalnem delu dunajske slavistke Gertraud Marinelli-König, v katerem obravnava pisanje dunajskih časopisov o Slovanih v predmarčni dobi, smo poročali že v 44. in 47. letniku Zgodovinskega časopisa. Če so bili takrat na tapeti za nas nekoliko manj zanimivi Rusi, Poljaki in Rutenci, je tokrat pred nami delo, ki smo ga najtežje pričakovali. Tudi to je, kot prejšnji dve knjigi, izredno obsežno. Poleg velikega občudovanja in spoštovanja nas preveva še večja hvaležnost. Ker nam je južnoslovansko čustvovanje razmeroma tuje, se bomo omejili le na prikaz tistih delov knjige, ki govorijo o Slovencih. Če Slovenci kot narod zaradi historičnega pristopa v naslovu nismo mogli biti omenjeni, pa smo kot taki zastopani v knjigi. Tako so zbrana poročila o slovenski literaturi, slovenistiki, slovenskih učenjakih, deželni princip pa je upoštevan pri zgodovini, izobraževanju, domoznanstvu in politični ekonomiji.

Avtorica tako kot pri prejšnjih podobnih delih ni mogla upoštevati dejansko vsega predmarčnega časopisja, ampak je izločila verske, medicinske, vojaške, pravne, trgovske in povsem strokovne kot tudi one, ki so bili otroški ali ženski. Upoštevala tudi ni zabavnih, prispevkov v dnevnikih in političnih časopisih. Logično je, da tudi nedostopnih ali neohranjenih ni mogla ekcerpirati. Kljub takim omejitvam je upoštevanih 48 časopisov od *Allgemeine Theaterzeitung* preko *Literarisches Wochenblatt* do *Wiener Zuschauer*. Prispevki so urejeni po tematskem in kronološkem redu.

Bralci dunajskih časopisov so se lahko seznanili z imeni in deli naslednjih slovenskih literatov oziroma piscev z našega ozemlja: Pavel Knobel, Urban Jarnik, Jovan Vesel, France Prešern, Valentin Vodnik, Franc X. Richter, Anastasius Grün, Johann A. Zupančič, J. Debevec, Jurij Dalmatin, Johann G. Seidl, Kollmann, Leopold Kordes, Otto baron Hingenau, Johann V. Sonntag, Jos. Schurga, Rudolf Puff, Johann G. Fellingner, J. M. Schubitz, A. J. Schlechter, Modrinjak, C. A. Ullepitch, Johann von Vogel... Obsežno so bili obveščeni tudi o *Kranjski Čbelici*, zvedeli so za pomen Čopa... Izredno zanimiva so poročila o Prešernovem *Krstu pri Savici* in *Poezijah*. 1843. leta je o pesniku v *Oesterreichisches Morgenblatt* pisal Milko, kar je psevdonim Franca Malavašiča.¹ Najprej jim predstavi avtorje kot so Vodnik, Jarnik, Stanič in

¹ Kolegu Martinu Grumu se za njegovo razrežitev iskreno zahvaljujem. Te članke je poznal France Kidrič, ki je o Malavašiču napisal v SBL zelo temeljit članek.